

Att träna socialarbetare i att bemöta flyktingfamiljer

Sirkku Päivärinne

Artikeln ger tankar om arbete med flyktingar, internutbildning för flyktingarbetare och tendenser i framtiden.

Sirkku Päivärinne är magister i pedagogik och verksam som specialplanerare vid flyktingbyrån, social- och hälsovårdsministeriet, Helsingfors, Finland

Finland har en befolkning på fem miljoner, och det har ofta beskrivits som ett mycket homogent kulturellt område. Den finska nationalismen i slutet av 1800-talet baserade sig på det finska språket och den fennougriska kulturen: ett språk, ett sinne.

Den största minoriteten i Finland är den svensk-språkliga befolkningen på 294 000 människor. Svenska och finska är Finlands officiella språk med jämlik ställning formellt och juridiskt.

I den finländska befolkningen ingår få traditionella etniska minoriteter: 6000 romer, 9000 samer, 1200 judar och 1000 tatarer.

I februari 1995 bodde det ca 63 000 registrerade utlänningar i Finland. Enligt uppskattning finns det i Finland 20 000 rysktalande personer. Sedan 1990 har ca 11 000 ingermanlänningar flyttat till Finland som återvandrare. En stor del av utlänningarna i Finland är skandinaver (26 000).

Finlands flyktingpolitik har varit särskilt restriktiv. Sedan 1979 har ca 11 000 flyktingar mottagits till Finland. Flyktingarna, som har bosatt sig i ca 120 kommuner i olika delar av landet, utgör nu så kallade nya minoriteter med sina särskilda språkliga och kulturella behov.

Vid sidan av större städer har också mindre samhällen blivit något internationaliserade på grund av mottagningen av flyktingar.

De praktiska arrangemangen vid mottagningen av flyktingar har koordinerats inom socialvården. Fastän målet har varit att olika administrativa sektorer samarbetar och delar ansvaret, bör det dock noteras att flyk-

tingarna främst har mottagits som klienter i socialvården och mottagare av utkomststødet.

Socialvårds-, utbildnings- och hälsovårdspersonalen har i stor utsträckning fått utbildning i det mångkulturella arbetets grundbegrepp på korta kurser. Mera omfattande och längre utbildning startades först i fjol.

Socialarbete och flyktingar

I Finland definierar socialvårdslagen socialarbetet som sådan ledning, rådgivning och utredning av sociala problem som handhas av yrkesutbildad personal inom socialvården samt andra stödåtgärder som upprätthåller och främjar individens och familjens trygghet och förmåga att komma tillrätta samt samfunds funktionsduglighet.

I Finland ligger socialarbetets tyngdpunkt fortfarande mycket starkt på individen, fastän försök har gjorts mot att utvidga socialarbetet i riktning mot samhällsarbete.

Att arbetsmetoder inriktade på individer används i flyktingarbetet kan medföra två slags svårigheter. För det första kan det hända att uppmärksamhet fästs för mycket vid problem. Socialarbetaren bekantar sig med klientens traumatiska erfarenheter och orsakerna till hans svåra situation på individnivå. Klientens problem som flykting kartläggs. Det grundläggande, främsta antagandet är att alla flyktingar har problem, som är värre och djupare än andra personers problem. Efter som klienten är en flykting, måste han ha flera problem som socialarbetaren bör försöka lösa.

Den problemcenterade orienteringen i mångkulturellt socialarbete kan medföra onödiga begränsningar till socialarbetarnas arbete. Med utgångspunkt i problemen är det svårt att se klientens hela situation eller märka hans självständighet och starka sidor.

Vem kan leva som ett problem? I de mest negativa

Med utgångspunkt i problemen är det svårt att se klientens hela situation eller märka hans självständighet och starka sidor

Förståelsen och viljan att lyssna och behandla de traumatiska upplevelserna av att vara en flykting leder till återhämtning

fallen kan flyktingen uppfatta sitt förflutna i förhållande till sin familj, sitt aktuella läge och sig själv som problem och fel. Det finns en risk av en så kallad negativ identitet om en person i mitten av kulturella förändringar riktar sin energi till självömkan eller självförelögn. Detta kan lätt hända i ett samhälle som inte är vant vid människor som kommer från olika kulturer.

Utgångspunkten i individcentrerat socialarbete är att socialarbetaren skall uppmuntra människor att dela sina erfarenheter. Förståelsen samt viljan att lyssna och behandla de traumatiska upplevelserna av att vara en flykting leder till återhämtning. Ändå kan det vara svårt för personer som har olika kulturell bakgrund och som talar olika språk att kommunicera och förstå varandra. Att nå ömsesidigt förtroende är en lång process till och med när det lyckas.

I sin strävan efter yrkesmässigt anseende har socialarbetet lånat arbetsmetoder från hälsovården och psykoterapi. Detta kan vara en orsak till att socialarbetet är för mycket koncentrerat på individen. Samtidigt har socialarbetet låtit bli att använda sin mest karaktäristiska yrkesmässiga sakkännedom, som baserar sig på en helhetssyn på klientens växelverkan med samhället kring honom och på hans sociala verklighet.

Socialarbetare som arbetar med flyktingar har praktisk erfarenhet av och kunskaper om de processer som deras klienter genomgår. De vet om den kulturchock och de psykologiska och sociala problem som orsakas av de förluster som klienten nyss lidit samt av den aktuella osäkra situationen. Anställda inom flyktingmottagningen har sett krisbeteende och människor som lyckats med att klara sig ur det värsta. Det är viktigt att de anställda kan ge uttryck för/definiera sin egen yrkesmässighet, som de har skaffat genom erfarenhet, på ett sätt som gör det möjligt för denna sakkännedom att övervinna kulturella hinder och kunna användas för att hjälpa en klient som i denna situation är förvirrad och skrämmd för den första gången och ofta helt oväntat.

En asylsökande eller en flykting är ingen expert på kulturchock och de kriser som den medför, fastän han lever mitt i denna kris. Det är den anställdas uppgift att lyssna på klienten och hans budskap och använda sin sakkännedom på ett lämpligt sätt för att stöda klienten.

Varför en social modell?

Vid utvecklingen av socialarbete bland flera etniska grupper tycks det löna sig att införa tillvägagångssätt som fäster större vikt på den sociala kontexten.

Flyktingproblemet uppstår från förhållanden där samhällets fungerande på ett eller annat sätt har hamnat i en kris. I en sådan kris hotar samhällets strukturer eller några av dess intressegrupper andra grupper eller individers grundtrygghet.

Personer som flyr kränkningar av mänskliga rättigheter blir skilda från sin gemenskap, sina släktingar och ofta också sin familj. För en person som har blivit en flykting har det sociala nätverket och de mänskliga relationerna ofta brutits. För att kunna leva behöver en människa mänskliga relationer, gemenskap och en känsla av att höra till en grupp. Sociala nätverk skulle vara särskilt viktiga i mitten av förändringar och kriser. Livet är svårt när man är ensam. Den viktigaste utmaningen för asylsökande och flyktingar i den nya omgivningen är att skapa nya sociala kontakter för att ersätta och komplettera de gamla som de har förlorat och lämnat bakom sig. Det kan vara svårt för en flykting att lita på sina egna landsmän eller personer som talar hans eget modersmål på grund av rädslan av att hans identitet avslöjas.

Det är naturligt att i socialarbete med flyktingar beakta den sociala kontexten. Rosalind Finlay och Jill Reynolds föreslår i sin handbok i socialarbete "Social Work and Refugees" (1987) (1), som utgår från engelska förhållanden, att den så kallade sociala modellen borde användas inom socialarbetet med flyktingar. Den sociala modellen placerar människornas individuella erfarenheter i den sociala verklighetens kontext. Människornas liv betraktas i förhållande till samhällets institutioner och strukturer eller i förhållande till kulturbundna arbetsmetoder. Detta betyder att både samhället och flyktingen själv är ansvariga för integrationen.

Socialarbetets uppgift är att stödja klientens medvetenhet om sin egen situation och hans möjligheter att påverka den.

Klientens egen insats och ansvar, hans självständighet och förmåga att klara sitt liv beror på hans förmåga att skapa en bild av sig själv, sina möjligheter och sina gränser i samhället. Detta är den omfattande utmaningen

Både samhället och flyktingen själv är ansvariga för integrationen

för socialarbetarna inom flyktingmottagningen.

Arbetet borde basera sig på tanken om människor som medlemmar av ett samhälle snarare än som individer. Nykomlingarna hjälps att ta kontakt med de lokala invånarna genom att medvetet sänka tröskeln med hjälp av information och organisation. Nya kontakter på orten eller utanför den erbjuder nykomlingen flera möjligheter till att utbyta information, få kontakter och skapa medvetenhet om sin egen situation. Den sociala kontexten och vikten av det sociala nätverket betonas i all litteratur och alla undersökningar om immigration och integrering i den nya omgivningen. Ändå finns det i litteraturen över socialarbetet överraskande få metodologiska synpunkter på den sociala modellen för socialarbete med invandrare och flyktingar. Det finns också mycket få rapporter om experiment med och undersökningar om metoder i socialarbetet som baserar sig på den sociala modellen.

När jag har planerat mina egna föreläsningar, övningar och utbildningsmaterial för internutbildningen av personalen har jag försökt hitta nya och stimulerande sätt att arbeta med flyktingar och asylsökande (och andra invandrare).

Som en person engagerad i det praktiska flyktingarbetet tycker jag att en socialarbetare som är van vid de traditionella individcentrerade arbetsmetoderna behö-

ver hela organisationens stöd för att kunna börja orientera sig till arbetet på ett nytt sätt. Därför har nya arbetsmetoder presenterats för personalen för att tillämpas i praktiken i form av mindre radikala idéer som lätt kan kombineras med de redan existerande arbetsmetoderna.

På flera sätt är mina tankar fortfarande på idénivå. Arbete behövs fortfarande för att göra dem funktionsdugliga som basis för en ny arbetskultur och praktik. I alla fall är tanken om människor som skapare av sitt eget liv så klart rätt och i linje med beaktande av de mänskliga rättigheterna, att min motivation att utveckla dessa idéer vidare kommer till uttryck i det sätt på vilket jag fortsätter att arbeta med flyktingarna.

REFERENSER

1. *Finlay R, Reynolds J*: Social Work and Refugees: A Handbook on working with people in exile in the UK. Cambridge National Extension College, Refugee Action. 1987.
2. *Sandelin Benkö S (red)*: Nya strategier inom socialvården i Norden. NOPUS, Nordiskt utbildningsprojekt för utveckling av social service. Socialstyrelsen i Finland. Publikation 6/1990.
3. *Szakos J*: Fostering Democratic Values: Organizing Independent Citizens Organizations. Paper presented at the International Federation of Social Workers 1993 European Seminar "Poverty in the European House: Challenges for Social Work" Debrecen, Hungary, August 1993, 12 pages non-published copy.